

УДК 070(051):94.001.32(477)

“РОЗБУДОВА НАЦІЇ”: ІДЕОЛОГІЧНІ УРОКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

В. Лернатович

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Націоналізм минулого і сучасний лібералізм розглядаються як домінуючі течії у суспільному житті України. Їх гармонійний синтез є важливим у державному будівництві.

Ключові слова: націоналістичні медіа, ліберальна доктрина, націоналізм, державне будівництво.

Сучасні реалії України мають очевидну наявність цілеспрямованої деідеологізації. Це знаходить свій юридичний вияв у Конституції, яка промовисто декларує, що жодна з ідеологій не може визнаватися обов'язковою. Однак, чимало учених, наприклад, Дзюба, Шаповал, Сергійчук, Дашкевич, Сверстюк та багато інших переконані, що ідеологічна індіферентність — це шлях до колапсу державотворчих процесів. Латентною ж ідеологічною домінуючою сучасності є лібералізм, чи, радше, неолібералізм, що абсолютно дистанціюється від ідеології національної, націоналістичної зокрема. Історичний досвід, наприклад, Японії, Кореї, Китаю свідчить про необхідність синтетичного підходу до ідеологічних доктрин.

Набутки минулого — це скарбниця для перспективного пошуку. Фундаментальна вітчизняна журналістика і публіцистика попередніх епох може бути сублімативним фактором для сучасних пошуків ідеологічного універсалізму.

Журнал “Розбудова нації” — одне з найавторитетніших концептуальних видань першої половини ХХ століття в Україні. Він може прислужитися до акцентуалізації багатьох аспектів еkleктичного сьогодення. Тому об'єктом дослідження у даній публікації є журнал “Розбудова нації”, предметом еволюція націоналістичної ідеології минулого та її екстраполяція у сучасній державотворчій періодиці.

Загальновідомо, що націоналізм 20-30-х років (а, власне, це є період найпліднішої праці теоретиків цього вчення) розвивається як теорія найбільшою мірою за посередництвом Донцова, а також як теорія і практика завдяки т. зв. організованому націоналізмові, який завдяки “нашій українській ментальній ознаці — “прагнемо до булави”, а, конкретно, в теорії — до монополії на істину, звівся до антитези. Хоча насправді це були водночас два паралельні, ба, навіть, взаємодоповнюючі рухи синтетичного характеру. Цю штучну еkleктич-

ність засвідчив В.Мартинець — автор книги-зіставлення “Ідеологія організованого і т.зв. волевого націоналізму” (1), який на прикрість спільній справі (адже всі хотіли мати і будувати Соборну Україну), зводить порахунки з Донцовим, який, на його думку, є тотальним плагіатором: “Він проповідував за Шопенгавером “волю як закон життя”, за Гобсом “жадобу влади”, за Бергсоном “життєвий шлях”, за Кулішем “правду сильного над слабим”, “за Уордом “право сили”, за Спенсером “агресивність”, за Гегелем “неспокій і насолоду ризиком” (1, 46) і т. д. А головним гріхом, виявляється, було те, що Донцов “...не подавав ніяких програм і не розробляв стратегії націоналізму” (1; 46), а ще майже не згадував Міхновського — як справжнього “батька українського націоналізму”.

Тут, заради справедливості, варто зауважити, що Донцов, постійно полемізуючи з Драгомановим у “Націоналізмі” і не згадуючи (1 раз) про автора “Самостійної України”, міг це робити з двох міркувань: а) суб’єктивного характеру: не хотів ділитися “лаврами” через егоцентризм і відчуття власної значущості; б) об’єктивного характеру — не розглядав його (Міхновського) як опонента, а, радше, як само собою зрозумілу річ — однастайність чи адекватність. І, власне, у цій постійній полеміці між собою (згадаймо “словесну війну” — Липинський — Донцов) викристалізувалися характерні деталі українського менталітету, навіть у контексті пошуку єдиної національної волі, яка б була спрямована як сума поодиноких воель у річище державотворчого процесу. Це ж, зрештою, бачимо і в царині творення держави не лише серед центристських націонал-демократичних партій і їх видань, але й особливо серед “правих”. Так ось рисами суб’єктивного характеру були, є і, як не прикро, будуть у не окресленому часом майбутньому:

- а) відсутність “чуття єдиної родини”;
- б) непомірна амбітність, егоцентризм в усіх сферах життєдіяльності;
- в) надмірне пошанування “права кожного на свою думку”;
- г) живучість афоризму “де два українці, там три гетьмани”;
- д) традиційне “нечуття” доленосних історичних моментів, прерогатив у політиці;
- е) невміння зорганізуватись в екстремальній ситуації.

Цей своєрідний “каскад” негативів можна продовжувати. А як актуально це звучить сьогодні, коли навіть у часи кризових ситуацій, як ось навколо Криму, націоналістичні видання не забудуть “тикнути під ребро” одне одного, що лише мають невеликі тактичні розбіжності, забуваючи про єдину велику стратегічну мету — становлення України як повноцінної держави і не лише повноцінної, а великої і могутньої, що матиме вплив у світі.

Становлення Організації Українських Націоналістів детермінувало появу численних часописів, які доносили всі “ази” теорії і практики, чи, як кажуть націоналісти, “ідею і чин” до широкого українського загалу. Варто віддати належне так званим професійним ідеологам, які не лише теоретизували, але й діяли. Це було головне ядро націоналістичної ідеології. Серед іншого, це — М.Сціборський — автор “Націократії”, “ОУН і селянства”, “Робітничого питання”, Ю.Вассиян — автор “Програми виховання в організації українських націоналістів”, М.Боярський — автор “Української внутрішньої політики”, В.Мартинець (“За зуби й пазурі нації”), Ю.Бойко (“Основи українського націоналізму”), Д.Андрієвський, Є.Онацький та інші (1; 49). Свої погляди, стратегію і тактику

вони проводили у життя в журналах “Український націоналіст”, “Бюлетені КЕ ЗУЗ”, “Юнаку”, газетах “Український голос”, “Наш клич”, “Голоси”, “Голос нації” “Самостійна думка”, “Незалежність” та альманахах, наприклад, “Ідея в наступі”. Але головним стратегічним і тактичним виданням, “ідеї і чину”, був всетаки орган ОУН — журнал “Розбудова нації”. З перших же його чисел було започатковано настійну вимогу скликання конференції націоналістичних сил з метою створення партії.

Під час Першої Конференції прозвучали дві позиції стосовно характеру майбутньої партії: або єдина монолітна націоналістична організація, або це спілка самостійних націоналістичних організацій. Перша пропозиція була підтримана більшістю. Однак на конференції так і не було остаточних постанов щодо злиття всіх націоналістів у єдину політичну одиницю. Обмежилися лише ухвалою про централізацію адміністративну: підпорядкувати всі націоналістичні організації найвищому керівному органу. Слід зауважити, що думку про створення єдиної організації не всі підтримали. Це першочергово стосується галицьких груп, значна частина яких не прагла до централізованого підпорядкування. Націоналісти зарубіжжя ставилися до своїх побратимів по боротьбі з Галичини з деяким упередженням, навіть зверхньо. Ось як про це писав журнал “Розбудова нації” у 1928 році: “...здаєка від ворога, при повній волі рухів і чину, далеко легше підносити найбільш радикальні кличі й думки націоналістам на еміграції, ніж на окупованих землях. У Галичині навпаки: зв’язаність із своїм оточенням, конкретна злободенна праця й стала боротьба проти ворога, надали легального характеру краєвій політиці” (2, 174).

Нелегким було об’єднання націоналістичних груп і окремих націоналістів, наприклад, ЛУН, ГУНМ, СУНМ не розуміли ролі майбутньої організації. Інші не хотіли поступатися керівними посадами у своїх групах. А тому запланований на весну 1928 року конгрес не став реальним фактом. Дату його проведення перенесли на вересень цього ж року. А відбувся він аж у січні-лютому 1929 року. З цією метою діяв активно і методично вивірено журнал “Розбудова нації”, що мав об’єднати всі сили націоналістичної орієнтації. Упродовж року на його шпальтах друкувалися статті провідних діячів націоналістичного руху, а то й рядових членів, ветеранів визвольних змагань за державність. У арсеналі колективу авторів і дописувачів були найрізноманітніші методи пропагандистської праці. Найефективнішим, як з’ясувалось, було зіставлення і полеміка. На читацький загал подавались позиції різних партій, здебільшого опонентів висвітлювалась їх діяльність, зводилась до абсурду та чи інша позиція, яка не могла бути прикладом у даній суспільно-політичній обстановці. На цьому тлі висувались яскраві, рішучі і революційні ідеї, що були надиктовані часом. Легальна боротьба за соборність була квінтесенцією більшості журнальних виступів цього періоду.

У такій атмосфері виходив журнал, який був провісником створення цієї “найбільш української партії”, котра, зрештою, згодом своїм чином довела цю апріорну тезу. “Розбудова нації” був провісником, чи, радше, вагомим попередником сучасних “правих” видань. А тоді він нерідко виходив спареними номерами, але це не применшувало його заслуг, не порушувало методичності і вивіреності у досягненні мети, що так були притаманні ОУН — організації зі строю, але такою необхідною на той час політичною ієрархією. Численні автори

націоналістичних видань, а “Розбудови нації” — зокрема, доклали максимум зусиль до підготовки Конгресу Українських Націоналістів, що, без перебільшення, став епохальним явищем у житті українства. Посередництвом друкованого слова (неперіодичного — у тім числі) активно проводилась агітаційна та організаційна робота щодо каталізації процесу, що ознаменував створення Організації Українських Націоналістів. Невеличкий історичний екскурс лише доповнить спробу створити деяку панораму подій тих далеких двадцятих, що змінили імідж українства, як сентиментальної й аморфної маси “малоросів”, які лише тужливими піснями та скигленням захищають своє єство, свою ідентичність.

“Розбудова нації” стала головним націоналістичним виданням тоді, у 20-30-х рр.. Зрештою, більшість із концептуальних засад того періоду, як не дивно, є актуальними у сьогоднішній періодиці “правого” ухилу. Найповнішою видається панорама знайомства з фундаментальними працями ідеологів-публіцистів того часу. Ідеологічна частина “Розбудови нації” складалась із численних подач статей на економічну, політичну, соціальну, культурну і військову проблематику. Нетрадиційна рішучість поглядів, як на ті часи, спонукала українську громадськість до непідробного зацікавлення подібним баченням розв’язання проблеми. У концептуальному сенсі більшість авторів “Розбудови нації” були прихильниками, послідовниками чи популяризаторами ідей Миколи Міхновського, що, зрештою, і засвідчують друковані рядки. Ідеологічні акценти з філософії націоналізму розставляли такі чільні постаті, як М.Сціборський, Ю.Вассиян, Є.Онацький.

Цементуючою ідеєю і сьогодні може бути не яка-небудь квазі-теорія виживання людства чи оптимізації поступу, а лише націоналізм. Досить таки волюнтаристське трактування проблеми було об’єктивно необхідне у ситуації перманентної боротьби за виживання. Тому, напевно, можна із розумінням ставитися до апріорності і категоричності міркування авторів націоналістичних видань тої пори. Цікаво, що подібну тенденцію вже в умовах сучасності ми спостерігаємо у виданнях націоналістичного спрямування, здебільшого — ультра-радикальних, таких, як журнали “Націоналіст” чи “Державність”. Ю.Вассиян, наприклад, як і більшість сьогоднішніх націоналістів, переконаний і активно пропагує ідею, що націоналізм не повинен обмежуватися партійністю, класовістю чи станом. Він має бути силою внутрішнього самоопанування і витривалості проти різних ворожих проявів. Він змушений стати ідеологією боротьби проти всього, що породжує слабкість, відсталість, недосконалість. Теоретик націоналізму Ю.Вассиян асоціює це зі зразком духовно-багатої одиниці. І тут у публіциста простежуємо провідне на той час співвідношення нації і національної одиниці, яке дещо трансформувалося у сучасному світобаченні націоналістів кінця ХХ століття. А тепер — це низка концептуальних сентенцій устами першоджерела. Ю.Вассиян писав: “Для одиниці нація не є ідеалом, абсолютною вартістю, але ідеєю, формою творчого буття, що, незважаючи на багату різноманітність своїх ідеалів, вдержує їх у відношенні певного споріднення, співналежності. Одиниця вважається супроти нації засобом тільки зі становища свідомості”.

Можна зробити висновок, що головне видання ОУН — журнал “Розбудова нації” є своєрідним попередником численних “правих” періодичних видань у сучасній Україні. Власне, у цьому часописі з найбільшою повнотою ми

знаходимо віддзеркалення діянь та устремлінь націоналістів тих часів. Журнал, який виходив від 1928 до 1934 року є чи не найкращим зразком української публіцистичної школи націоналістичної орієнтації. В силу свого глибинного і багатогранного підходу до стану речей у багатьох царинах українського поступу та своєї концептуальної довершеності він не втратив свого значення і сьогодні. Адже саме в органі ОУН у стислій науковій формі було подано засади ідеології українського націоналізму. Власне у ньому простежується органічна спорідненість ідеології з духом і сутністю української нації, яка провадила повноцінну революцію визвольного характеру. “Розбудова нації” — це цілюще джерело для пошуку шляхів становлення українського державотворчого процесу. У ньому розглядаються такі проблеми, як сутність нації, людина і нація, релігія і націоналізм, вартісні показники і вага ідеології, націоналістична і ліберальна суспільно-політична думка, способи виживання і поступу нації в екстремальному середовищі, націоналізм і ймовірне державотворення. Чимало міркувань і позицій тогочасних журнальних виступів мають проєкцію у пресі сьогодення, не втратили своєї чинності із плином більш як восьми десятиліть. І найцікавіше те, що, переглядаючи “праву” пресу кінця 90-х ХХ століття і початку ХХІ століття, такі видання, як “Націоналіст”, “Державність”, “Голос нації”, “Воля і Батьківщина”, “Шлях перемоги”, “Заграва”, “Українські обрії”, “Нація і держава”, “Українське слово”, “Соціал-націоналіст”, “Напрямок” тощо, ми знаходимо багато дотичностей і паралелей (стиль, мова, волюнтаризм міркувань і суджень, непоодинокі підміна аргументації наступальністю і експресією думки, недостатня етичність полеміки та й, зрештою, незначна полемічність самих виступів, апріорність багатьох суперечливих питань, або таких, що потребують глибшого аналізу на стику думок і позицій).

Поза всім цим, з огляду на критичну ситуацію тогочасної української справи, можна з розумінням поставитись до усіх цих “недоліків”. Бо заради успіху чину такий механізм впливу на свідомість читацького загалу можна вважати єдино правильним і остаточно вивіреном. Сама подальша історія підкреслила слушність таких міркувань. За незначний відрізок часу значно активізувалась українська національно-визвольна думка, а ідея націоналізму стала домінуючою в західноукраїнському середовищі. Розроблено стратегію і тактику подальшої боротьби за визволення, а відтак — окреслено штрихи і контури майбутньої державності України. Фактично журнал став дороговказом, натхненником ідеї і чину для майбутніх генерацій борців за самостійницьку ідею. Чимало його концептуальних засад можна екстраполювати на сучасне тло державотворення, якщо хочемо збудувати не якусь абстрактно-індиферентну державу з немонолітною нацією, а таку самодостатню одиницю світового співтовариства, що слугуватиме прикладом для інших країн. У “Розбудові нації” вказані методи і способи досягнення цієї мети.

Цей публіцистичний часопис чи не найпопулярніше провадив генеральну, визначальну лінію націоналістів. Здебільшого високі ідеї державобудівництва продукувалися чільними постатями націоналістичного руху. Однак це не применшувало гідності журналу, який навіть у такій екстремальній ситуації виглядав досить таки добрим джерелом чи посібником для полеміста-початківця. Подекуди над виваженою аргументацією тяжіло емоційне начало з експресивно забарвленими висловлюваннями, що якоюсь мірою можна зрозуміти (після

“мовчання”, яке тривало століттями). Помітні у численних публікаціях і суб’єктивізм, упередженість, однобокість. Але ці риси друкованого органу на цей час радше варто занести до “плюсів”, аніж до “мінусів”, бо це частково віддзеркалювало саму сутність ОУН. Сьогоднішні нинішні націоналістичні видання, особливо радикальні, ніби перекидають логічний місток у ті часи і нерідко послуговуються методом своїх славних попередників.

1. *Мартинець В.* Ідеологія організованого і т.зв. волевого націоналізму // Новий шлях. — Вінніпег. — 1954. — 200 с.
2. *Мартинець В.* По другій конференції // Розбудова нації. — 1928. — № 1.

“ROZBUDOWA NAZIYI” — IDEOLOGIE STATE-BUILDING

Volodymyr Lernatovych
Ivan Franko National University of Lviv,
79000 Lviv, Universytetska Str. 1,
Tel. office: (032) 279-47-51
E-mail: journft@franko.lviv.ua

Nationalism and liberalism are dominant trends in the social life in Ukraine. Their harmonious synthesis is essential for state-building in Ukraine.

Key words: nationalist media, liberal doctrine, nationalism, state-building.

Стаття надійшла до редколегії 07.12.2005